

Atıf/ Citation

Darvish, Tikva. "Irak Yahudileri: Ekonomik Yapının Karşılaştırmalı Çalışması." Cev. Sungur Doğançay. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, no.6 (Yaz 2020): 89-97.

IRAK YAHUDİLERİ: EKONOMİK YAPININ KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMASI *

Tikva DARVISH

Çeviren
Sungur DOĞANÇAY

Dr. Öğr. Üyesi, Tarih Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Dicle Üniversitesi
Asst. Prof. Dr., Department of History, Faculty of Art, Dicle University
<http://www.orcid.org/0000-0001-8291-3775>
sungur.dogancay@dicle.edu.tr

Makale Türü: Çeviri Makalesi

Gönderim Tarihi: 11.06.2020, Kabul Tarihi: 30.06.2020

Öz: Bu çalışmada Musul, Bağdat ve Basra'da yaşayan üç Yahudi toplumunun İsrail'e göçlerinden hemen önceki ekonomik yapılarının mukayeseli tetkiki yapılmıştır. Bu mukayese için istifade edilen veri kaynakları ise "Irak nüfus sayımı 1947" ve "İsrail Nüfus Sayımı 1961"dır. Bu sayede Irak Yahudilerinin ekonomik yapılarının yanı sıra kuzeyde Musul, merkezde Bağdat ve güneyde Basra'daki Yahudilerin ve Müslümanların iş gücüne katılım oranları, Yahudilerin yoğunlukla yaşadıkları bölgeler, bunların eğitim seviyeleri, uzmanlaştıkları alanlar ve nihayet Irak ekonomisine katkıları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak Yahudileri, Irak Yahudi Nüfusu, Bağdat Yahudileri, Musul Yahudileri, Basra Yahudileri,

* Bu çalışma Tikva Darvish'in "The Jewish Minority in Iraq: A Comparative Study of Economic Structure" isimli makalesinin tercümesidir. Bkz; Tikva Darvish, "The Jewish Minority in Iraq: A Comparative Study of Economic Structure" Jewish Social Studies Vol. 49, No. 2 (Spring, 1987), pp. 175-180.

Orijinal metinde yer almadığından öz, abstract, anahtar kelimeler ve kaynakça çevirmen tarafından eklenmiştir.

Bu belge ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kaynak gösterilmesi koşuluyla yayınlanmış makalenin tüm kullanımına (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma, dağıtma vb.) izin veren [Yaratıcı Ortaklıklar Atf-Gayriticari-Türetilemez 4.0 \(CC BY-NC-ND 4.0\) lisansı](#) altında yayınlanmaktadır:

This document is published under the terms of [Creative Commons Attribution-NonCommercial \(CC BY-NC\) License](#), which permits free use (such as link to the content or permission for its download, distribution, printing, copying, and reproduction in any medium) except change of contents and for commercial use, provided the original work is cited.

THE JEWISH MINORITY IN IRAQ: A COMPARATIVE STUDY OF ECONOMIC STRUCTURE **

Abstract: In this paper, it is focused on economic structures of three Jewish communities, who were concentrated in three different areas of Iraq: Mossul, Baghdad, and Basra, on the eve of their migration from Iraq to Palestine. on censuses: "Population Census in Iraq- 1947" and "Population Census in Israel- 1961" are the main data sources for this study. Thus, it is informed about the Jewish labor force participation rates in Mossul in the north; Baghdad in the center; and Basra in the south; their education levels and contribution to the Iraqi economy as well as the economic structure of Iraqi Jewish people.

Keywords: Jews of Iraq, Iraqi Jewish Population, Jews of Baghdad, Jews of Mossul, Jews of Basra,

Giriş

Ekonomik yapılar hakkındaki karşılaştırmalı çalışmaların çoğu bölgeselden ziyade ulusala odaklanmıştır. Aslında üç farklı bölgede yoğunlaşan Irak Yahudileri bölgesel mukayeseler yapılmasını olanaklı kılmıştır. Irak Yahudileri başlıca üç şehirde yaşamışlardır: Kuzeyde Musul; merkezde Bağdat ve güneyde Basra. Bu çalışmada Yahudi cemaatlerinin İsrail'e göç etmeden önceki ekonomik yapıları ile Müslüman nüfusun ekonomik yapıları karşılaştırılmış; Kuzey, Merkez ve Güney'e yoğunlaşarak bu bölgeler arasındaki azımsanmayacak sosyo-ekonomik farklılıklara rağmen Yahudi cemaatlerinin birbirleriyle ne derecede benzerlik gösterdikleri araştırılmıştır¹.

Veri Kaynakları

Karşılaştırma için kullanılan kaynaklar iki nüfus sayımına dayanmaktadır. Bunlar: 1947 tarihli Irak nüfus sayımı ve 1961 tarihli İsrail nüfus sayımı. Irak'ta yapılan ilk nüfus sayımı Müslüman çoğunluğun bilgisini ihtiva eder. Bu sayım Irak'ı 14 bölgeye (*Liva*) ayırır: Kırsal ve şehirler arasındaki farklarla birlikte bunların dördü kuzeyde, altısı merkezde ve dördü güneyde yer almaktadır. Bu coğrafi bölgelere uygun olarak bu sayım kadın ve erkekler arasındaki farklarla birlikte 26 dalda Müslüman iş gücünün sınıflamasını verir.

** This paper is a translation of a paper called "The Jewish Minority in Iraq: A Comparative Study of Economic Structure". See; Tikva Darvish, "The Jewish Minority in Iraq: A Comparative Study of Economic Structure" Jewish Social Studies Vol. 49, No. 2 (Spring, 1987), pp. 175-180.

¹ Irak'taki Yahudi azınlığının ekonomik yapısı hakkında bkz: Tikva Darvish, "The Economic Structure of Jewish Minority in Iraq vis-avis the Kuznets Model" *Jewish Social Studies*, 47 nos. 3-4 (Summer-Fall, 1985), 255-66.

İsrail'de Merkezî İstatistik Bürosu tarafından yapılan ikinci nüfus sayımı ise Irak'taki Yahudi azınlığa dair önemli bir bilgi kaynağı niteliğindedir. Yahudilerin göçten önceki istihdamları ile ilgili olarak İsrail'deki nüfusun %20'i nüfus örnekleme dahil edilirken Irak'tan göç eden, Iraktaki iş gücünün bir parçası olan ve göç esnasında en az 14 yaşında olanlar dahil edilmedi².

Irak nüfus sayımında kullanılan 26 dala göre Yahudi iş gücü sınıflandırıldı. Bu dallar İsrail İstatistik Bürosunun ana dallarına karşılık gelecek şekilde dokuz grup olarak düzenlendi³. Müslümanlar çoğunlukla kırsalda yaşarken Yahudiler şehirde yaşıyordu. Irak'taki iş gücünde kadınların oranı düşük olduğu için karşılaştırma yalnızca erkek iş gücüne odaklandı. Irak'taki Yahudilerin örnekleme 4.476 çalışan erkeklerden meydana gelmektedir. Karşılık olarak ise kırsal bölgelerde Müslüman iş gücü 441.129'dur⁴.

Bölgelerarası Farklılıklar

1948-1952 yılları arasında yani İsrail'e göçün hemen öncesinde Irak'taki Yahudilerin sayısı yaklaşık 140.000 olarak tahmin edilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Yahudiler Musul, Bağdat ve Basra olmak üzere üç büyük şehirde yoğunlaşmışlardı. Yahudilerin %65'i merkezde (Bağdat), %20'si kuzeyde (Musul) ve %15'i güneyde (Basra) idi. Merkez ve güneydeki Yahudi cemaatlerinin kuzeydeki Yahudilerden daha organize ve gelişmişlerdi. Kuzeydeki Yahudilerin eğitim seviyesi ise diğer bölgelerdekilerden daha düşüktü⁵. Ülkenin ekonomik hayatı ile yakından ilintili olan Yahudi şirketleri Müslümanlarınkine kıyaslandığında daha yüksek bir iş gücüne sahip oldukları görülür. Birinci tabloda da bu durum gözlemlenebilir⁶.

² 7.053 erkek ve 6.827 kadın sayısının tamamı nüfus sayımından alındı. İstatistikler 1947 tarihinde Irak'ta gerçekleştirilen nüfus sayımı (Bağdat); ve 1961 tarihli İsrail nüfus sayımı (İstatistik Bürosu, Kudüs) verilerinden derlendi. Her iki nüfus sayımı hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Tikva Darvish, *Kalkalat Mi'utim - Ha-Mikre shel ha-Mi'ut ha-Yehudi be-Iraq eruv Aliyato le-İsrail* [Economics of Minorities-A Case Study of the Jewish Minority in Iraq On the Eve Of Their Immigration to Israel] (Ramat Gan, 1982), pp.67-76

³ "Müteferrik" ya da "Bilinmeyen" kategorisi altındaki bütün çalışanlar bu örnekten çıkarıldı.

⁴ Irak nüfus sayımı 1947'de ve İsrail nüfus sayımı 1961'de yapılmasına rağmen her ikisi de yaklaşık aynı dönem hakkında bilgi verdiği için bunları mukayese etmek mümkün olmuştur. Irak Yahudilerinin %92'si 1947-1952 yılları arasında İsrail'e göç etti ve bu nedenle Yahudilerin Iraktaki istihdamı ile ilgili veriler 1940'ların sonlarına, yani Irak nüfus sayımı dönemine atıfta bulunmaktadır. 1947'den önce ya da 1952'den sonra Irak'tan göç eden Yahudiler karşılaştırmalı analizinden muaf tutuldu.

⁵ Irak'taki üç Yahudi topluluğunun organizasyonu hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Abraham Ben-Jacob, *Yehude Bavel-me-Soff Tkuphat ha-Geonim ad Yamenu*, [A History of the Jews in Iraq-From the End of the Gaonic Period to the Present Time] (Jerusalem, 1965).

⁶ Yahudiler hakkındaki kaynak 1961 İsrail nüfus sayımı ve Müslümanlar için ise 1947 Irak nüfus sayımıdır (Tablo 2'ye bakınız.).

Tablo 1

IRAKTA MÜSLÜMANLAR VE YAHUDİLERİN İŞ GÜCÜ KATILIM ORANLARI,
1947

| Bölge | Yahudiler | Müslümanlar |
|-----------------|-----------|-------------|
| Kuzey (Musul) | 61,5 | 52,0 |
| Merkez (Bağdat) | 58,6 | 54,3 |
| Güney (Basra) | 58,9 | 55,9 |
| Ülke Geneli | 59,2 | 54,1 |

Kaynak: Bkz: Not 6

Kuzey, Merkez ve Güney Süveyş Kanalı'nın açılması ve Britanya Mandası gibi gayet mühim gerekçeler dolayısıyla farklı bir gelişmişliğe sahiptir.

Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılmasından önce Musul ülkenin adeta en mühim kapısıydı. Avrupa'dan Uzakdoğu'ya olan transit ticaret yolu burayı baştan başa kat ederdi. Süveyş Kanalının açılışı pahalı olan karayolu taşımacılığını neredeyse gereksiz kıldı ve Irak ticaretinin odak noktasını ticaret merkezi olarak gelişen Basra Körfezi'ndeki Basra Limanına kaydırды. Britanya Mandası (1920-1932) bir yönetim merkezi olarak Bağdat'ın önemini arttırdı ve haliyle burada memur ve idarî personel ihtiyacını meydana çıkardı. Dahası ülke genelinde ordunun faaliyetleri karayolu, muhaberat vesairenin gelişimini sağlarken Britanya askerî gücünün işe ve kılık kıyafet talepleri bu alanlardaki sanayinin gelişimini sağladı. Yani İngiltere mandasından dolayı Irak'ın ihracatının en büyük pazarı yine İngiltere oldu⁷. Bu nedenle Kuzey zirai alandaki yüksek istihdama orantılı olarak az gelişmiş olarak kaldı. Güneyde uluslararası deniz ticareti gelişirken merkezdeki ekonomik faaliyet-genel olarak hizmet sektörü-nispi gelişme gösterdi.

Kuzey yani Musul ve çevresi yerleşim yerleri merkez ve güneyden iki azınlık grubun yoğun olarak yaşadığı yerler olarak farklılık göstermekteydi. Eğitimli Hıristiyanlar beşeri sermayeli dallarda istihdam edilmiş olan Yahudileri dışladılar. Daha toleranslı olan Kürt Sünniler⁸ ziraatle iştigal olup Yahudilerin bir kısmının bu alanda çalışmalarına karşı değillerdi. Diğer bölgelerde bunun tersine gayrimüslimlere karşı hoşgörölü olmayan ve bağnazlığı nedeniyle

⁷ Daha fazla bilgi için bkz: Alfred Bonne, *The Economic Development of the Middle East* (Jerusalem, 1943), ayrıca bkz: *State and Economics in the Middle East* (London, 2nd ed., 1955); ve Peter Mansfield, *The Middle East-A Political and Economic Survey* (London, 4th ed., 1973).

⁸ Sünniler Müslüman toplumunun ana koludur. Sünniler hoşgörölüdür, çoğu şehirlerde yaşıyorlardı ve o dönemde hakim otoriteydiler. Bkz: The entry "Islam" in *International Encyclopedia of the Social Sciences* (1968), VIII, 202-16.

Yahudilerin ziraatten uzaklaştırılmalarına ön ayak olan Şiilerin⁹ de pek çoğu zirai faaliyetlerde bulunuyorlardı.

Yahudilerin ve Müslümanların Ekonomik Yapıları

Tablo 2 Irak'ın kuzey, merkez ve güneyindeki Müslümanların ve Yahudilerin ekonomik yapılarını göstermektedir. Üç bölgenin tamamında Yahudilerin ticaretle istihdam oranı Müslümanlarınkinden daha yüksekti. Sanayi ve zanaat dallarında her ikisinin de oranı yüksekti. Ticaretle Müslümanların %25-31 ve Yahudilerin %34-44 arasındaydı. Sanayi ve zanaatta Müslümanların oranı %14-18 ve Yahudilerin oranı %17-27 idi. Ziraat, ulaştırma ve iletişim Müslümanların oranı Yahudilerin oranına göre önemli ölçüde yüksek iken finans ve sigortacılıkta durum bunun tam tersi idi. Hizmet alanında bölgelerarası farklılıklar olup Güneyde Yahudilerin; kuzey ve merkezde ise Müslümanların istihdam oranı daha yüksekti.

TABLO 2

ÜÇ BÖLGEYE AYRILAN IRAK'TA YAHUDİ ve MÜSLÜMAN ERKEKLERİN EKONOMİK YAPILARI-1947 (%)^a

| Alt Dallar | Kuzey | | Merkez | | Güney | |
|--|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|
| | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar |
| Ticaret | 44,5*** | 28,3 | 34,0*** | 24,8 | 37,9*** | 31,0 |
| Sanayi ve Zanaat | 26,9*** | 14,4 | 27,1*** | 17,9 | 16,9* | 13,8 |
| Hizmet | 12,9 | 24,9*** | 24,9 | 31,5*** | 31,6*** | 25,3 |
| Ziraat | 8,5 | 23,0*** | 0,9 | 12,2*** | 1,3 | 14,2*** |
| Taşımacılık ve İletişim | 3,5 | 5,5*** | 4,8 | 7,7*** | 5,1 | 12,4*** |
| İnşaat | 2,2 | 2,5 | 2,0 | 4,5*** | 1,3 | 2,4*** |
| Finans ve Sigortacılık | 0,9** | 0,4 | 4,5*** | 0,7 | 4,6*** | 0,5 |
| Elektrik ve Su | 0,5 | 0,3 | 1,5*** | 0,5 | 0,8 | 0,3 |
| Madencilik ve Taşçılık | 0,1 | 0,7 | 0,3 | 0,2 | 0,5 | 0,1 |
| Toplam | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| İstihdam edilenlerin sayısı ^b | 769 | 84.000 | 3.013 | 191.408 | 391 | 74.192 |

^a Her ana daldaki Müslüman ve Yahudi çalışanların yüzdelerindeki farklılıklar istatistiksel olarak incelendi. Yüksek orandan düşük orana gösterir: * 0,1, ** 0,05, ***0,01

^b Tablodaki Müslüman nüfusun çalışan oranı (muhtelif işlerde çalışanlar hariç) sadece şehirlerdekilere, Yahudilerininki ise örneklemedeki kendi oranlarına atıfta bulunmaktadır.

Yahudi istihdamında bölgesel farklılıklar ziraata katılımlarıyla vurgulanmıştır. Güneydeki %1,3 ve merkezdeki %0,9 orana karşılık kuzeyde

⁹ Muhammed'in damadı Ali'nin takipçisi olan Şiiler İslam Dininde hayatta kalan tek önemli mezheptir. Şiiler düşük eğitim seviyeleri ve kabilevi sosyal yapıları nedeniyle diğer dinlere karşı müsamahasız ve yobazdırlar. (Not 8'e bakınız)

ziraatteki Yahudi istihdam oranı %8,5 civarındadır. Kuzeyde hizmet alanında Yahudilerin katılım oranında nispi bir düşme vardır (merkez ve güneyin neredeyse yarısı). Kuzeydeki Yahudilerin neredeyse %1'i finans ve sigortacılıkta çalışıyordu. Bu rakam merkez ve güney ile kıyaslandığında her bir bölge için yaklaşık %5 idi.

Irak'taki Yahudi cemaatlerinin Kuznets modeline¹⁰ uygun olup olmadığı hususunu tahlile geçmeden önce Yahudi azınlığın ekonomik yapısının temel özellikleri üzerinde kısaca durulacaktır:

- 1) Ziraat- Bu alanda iştegal olan Yahudilerin oranı çoğunluğun (Müslümanların) oranından bir hayli geriydi;
- 2) Ticaret ve Finans- Yahudi nüfusun mal alım satımında uzmanlaştıkları ve en çok kazandıkları alanlardı;
- 3) Sanayi ve Zanaatlar- Bu ise Yahudi ekonomik yapısı içinde ikinci en kazançlı sektördü ve bu sektörde mâmul mallar üzerinde yoğunlaşma olduğu görülür (Elbise, ayakkabı, yiyecek vs.).
- 4) Taşımacılık ve İletişim- Bu alandaki çoğunluğun (Müslümanlar) oranıyla kıyaslandığında Yahudilerin oranının bir hayli düşük olduğu görülür;
- 5) Hizmet- Kamu ve kişisel hizmetlerle iştegal olan Yahudilerin oranı muhtemelen oldukça düşüktür. Profesyonel kategoriler dahilinde uzmanlaştıklarından Yahudiler bazı alanlarda egemendiler.

Bölgesel farklılıklara rağmen Tablo 2'deki resim Kuznets modeline uygunluğu gösterir. Irak'ta Yahudiler genel itibarıyla ticaret, sanayi ve zanaat alanlarında istihdam edilmişlerdi; Yahudilerin oranı her üç bölgede kırsalda Müslümanların oranından fazlaydı. Taşımacılıkta ve iletişimde çalışan Müslümanların oranı Yahudilerin oranı ile mukayese edildiğinde daha yüksekti. Buna mukabil Yahudilerin finans ve sigortacılıkta Yahudilerin oranı Müslümanlarınkinden daha yüksekti. Veri yalnız kırsal kesimleri işaret etmesine rağmen ziraat sektöründe Müslümanların yüksek oranına karşı Yahudilerin görece azlığı manidardır. Hizmet sektöründe kuzeyde ve merkezde Müslümanların oranından düşük olsa da Yahudilerin istihdam oranı yüksekti.

Neredeyse yarısında Yahudilerin istihdam olduğu sanayi, zanaat ve hizmet dallarının heterojen mahiyeti sebebiyle bu dalların alt dallarındaki oranları incelendi¹¹.

¹⁰ Simon Kuznets, "Economic Structure and Life of the Jews" in *The Jews, Their History, Culture and Religion*, Louis Finkelstein, ed. (New York, 3rd ed., 1960), pp. 1,597-1,666.

¹¹ Ticaret de ayrıca çok heterojen (ayrı cinsten)di ama veri eksikliği nedeniyle dış ticaret, toptancılar, perakendeciler, tedarikçiler vs. olarak alt kategorilere ayıramadık.

Tablo 3 Üç bölgenin tamamında hafif sanayi alanında Yahudilerin istihdam oranlarının %92-96 oranlarında yüksek olduğunu gösterir (Oysa bu oran Müslümanlarda %74-76 arasındaydı). Ağır sanayide %24-26 oranı ile Müslümanların oranı Yahudiler ile kıyaslandığında dört beş kat daha fazlaydı.

Tablo 4 profesyonel hizmetlerde Yahudilerin istihdam oranının Müslümanlarınkinden daha yüksek, özel sektörde ise durumun Müslümanlar lehine olduğunu gösterir. Kamu hizmetinde durum düzenli değildi, merkez ve güneyde Yahudilerin istihdamı Müslümanlarınkinden yüksek iken kuzeyde Müslümanların oranı daha yüksekti.

Yahudilerin merkez ve güneyde kamuda istihdamının nispeten yüksek olması Britanya mandasından beri merkezin ana yönetim merkezi olması ve güneyin de Irak'ın uluslararası ticaretinde önemli bağlantı noktası olmasından ileri geliyordu. İyi eğitilmiş ve Avrupa dillerini bilen Yahudiler yönetim alanındaki muazzam ihtiyacı karşılamak için uygundular. Kuzeyde kamu hizmetindeki Yahudi istihdam oranı merkez ve güney ile mukayese edildiğinde bölgenin gelişmemiş ve Hıristiyan nüfusun yoğun olmasından kaynaklı olarak düşüktü.

TABLO 3

IRAK'TA YAHUDİ VE MÜSLÜMAN ERKEKLERİN SANAYİ VE ZANAATTA İSTİHDAMLARININ DAĞILIMI (%)^a

| | Kuzey | | Merkez | | Güney | |
|-----------------------------|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|
| | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar |
| Alt Branşlar | | | | | | |
| Hafif sanayi | 96,1 | 75,0 | 95,2 | 74,4 | 92,4 | 76,1 |
| Ağır sanayi | 3,9 | 25,0 | 4,8 | 25,6 | 7,6 | 23,9 |
| Toplam | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| İstihdam edilenlerin sayısı | 207 | 12.074 | 816 | 34.172 | 66 | 10.225 |

^a a ve b'nin açıklamaları için **Tablo 2'ye** bakınız.

TABLO 4

IRAK'TA YAHUDİ VE MÜSLÜMAN ERKEKLERİN HİZMETTE İSTİHDAMLARININ DAĞILIMI (%)^a

| | Kuzey | | Merkez | | Güney | |
|-----------------------------|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|
| | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar | Yahudiler | Müslümanlar |
| Alt Branşlar | | | | | | |
| Özel hizmetler | 33,3 | 45,1 | 15,0 | 48,1 | 3,2 | 55,0 |
| Kamu hizmeti | 29,3 | 41,2 | 65,6 | 36,5 | 78,2 | 35,3 |
| Profesyonel hizmetler | 37,4 | 13,7 | 19,4 | 15,4 | 18,6 | 9,7 |
| Toplam | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| İstihdam edilenlerin sayısı | 99 | 20.921 | 752 | 60.725 | 124 | 18.821 |

^a a ve b'nin açıklamaları için **Tablo 2'ye** bakınız.

Özel hizmetlerde Müslümanların istihdam oranı Yahudilerin oranına göre bir hayli yüksekti. Müslümanlar merkez (Bağdat)de %48 ve güney (Basra)de

%55 oranında istihdam ediliyorken Yahudilerin istihdam oranları merkezde %15 ve güneyde % 3'te kalıyordu.

Profesyonel hizmetlerde her üç bölgede Yahudilerin istihdamı Müslümanlarınkinden yüksekti. Kuzeydeki Yahudilerin istihdamı merkezdeki ve güneydeki Yahudileri neredeyse ikiye katlıyordu. Merkezdeki ve güneydeki Yahudilerin eğitim seviyesiyle mukayese edildiğinde kuzeydeki Yahudilerin eğitim seviyesinin düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu bulgu şaşırtıcıdır. Kuzeyde gelişmenin genel manada düşük olması (sağlık, eğitim, hukuk hizmetleri gibi) en azından bu hizmetlerde kabul edilebilir oranda gelişmesi için kaynakların bu alanlara ayrılması Yahudiler üzerinde bir baskı oluşturmuş olabilir.

Özet ve Sonuç

Irak'ta bulunan üç Yahudi toplumunun İsrail'e göçlerinden hemen önceki ekonomik yapılarıyla Müslüman nüfusun aynı zamandaki ekonomik yapısı mukayese edildi. Üç bölge olan kuzey, merkez ve güneydeki iki grubun ana ve alt dallarda istihdam oranlarındaki farklılıkların benzer olduğu anlaşıldı. Dahası, gelişme oranındaki azımsanamayacak bölgesel farklılıklara rağmen Yahudilerin eğitim seviyeleri, üç Yahudi cemaatinin (kuzey, merkez ve güney) ekonomik profilleri neredeyse aynıdır. Müslümanlar ile Yahudi azınlığın ekonomik yapıları mukayese edildiğinde profilin Kuznets modeli ile tutarlılık arz ettiği görülür.

Kaynakça

Ben-Jacob, Abraham, *Yehude Bavel me-Soff Tkuphat ha-Geonim ad Yamenu, [A History of the Jews in Iraq-From the End of the Gaonic Period to the Present Time]*, (Jerusalem, 1965).

Bonne, Alfred, *The Economic Development of the Middle East* (Jerusalem, 1943).

-----, *State and Economics in the Middle East* (London, 2nd ed., 1955).

Darvish, Tikva, "The Economic Structure of the Jewish Minority in Iraq vis-a-vis the Kuznets Model", *Jewish Social Sciences*, 47 nos. 3-4 (Summer-Fall, 1985), 255-66.

-----, *Kalkalat Mi'utim - Ha-Mikre shel ha-Mi'ut ha-Yehudi be-Iraq erev Aliyato le-Israel* [Economics of Minorities-A Case Study of the Jewish Minority in Iraq On the Eve Of Their Immigration to Israel] (Ramat Gan, 1982), pp.67-76.

International Encyclopedia of the Social Sciences, "Islam" (1968), VIII, İraqi Population Census carried out in 1947.

Israeli Population Census carried out in 1961.

Kuznets, Simon, "Economic Structure and Life of the Jews" , *The Jews, Their History, Culture and Religion*, Louis Finkelstein, ed. (New York, 3rd ed., 1960)

Mansfield, Peter, *The Middle East- A Political and Economic Survey* (London, 4th ed., 1973).